

Eta lehenago: literatura ez zen jaio aro neanderthalean mutiko bat otso gris bat orpoetan zeramala “Otsoa! Otsoa!” oihuka azaldu zenean; literatura jaio zen mutikoa “Otsoa! Otsoa!” oihuka atzetik otsorik ez zuela azaldu zenean. Mutil gizajoa hainbeste aldiz gezurra esateagatik benetako otso batek jan bazuen akzidente hutsa da. Basoko otsoaren eta historia sinestezineko otsoaren artean bada tarteko puntu distiratsu bat. Puntu distiratsu hori, prisma hori, da literaturaren artea. □

ARTEA

JESUS GIL MASSA

Artea albiste izatea ez da ohizkoa; bere horretan hartuta, arteak oso aldi bakanetan hartzen du leku nabarmen bat p rentsa-munduan eta oso gutxitan izaten da erabilia, halaber, kaleko jendearen solasaldietan. Artea inguratzen duena, ordea, hori bada, izan, albiste eta hizketagai: horra, bada, ekintza sortzailearen inguruan eratzen den mundu misteriotsua, sorkuntza lanari gizakiarena ez den tasun bat eransten diona eta artista supergizon bihurtzen duena errealitate sozialetik at aurkitzen delakoan; eta horra, bada, bestera joaz, alderdi ekonomikorik ikusgarrienak, azalekoenak, zalapartatsuenak eta, zergatik ez, baita zikinenak ere. Artea, negozioak, inbertsioak, zergak, aurrekontuak... dena agertzen da nahasia, eta dir u-hotsa beste edozein gauzari nagusitzen zaio. Horixe da bizi dugun errealitatea; ez da, jakina, nahiko genukeen egoera, baina gauzak humorez begiratuta, esango dugu, hala beharko, artearekin lotuta dagoena bederen gure eguneroko bizitzaren parte ere bihurtzen ari dela, zeharka bada ere.

ARTE-ZERGAK

Mendetan zehar artistak borroka batean ihardun du bere lanaren duintasun intelektuala aintzakotzat hartua izatea lortu

arte; garai batean obraren prezioa ez zen jada egindako lanaren prezioa soilik, sorketa ez ezik sormena —sortzeko gaitasuna— ere ordaintzen bait zen; geroago, bere obraren gainean halako aitatasun-eskubidea ere bazeukala onartu zitzaion artistari saldutako lanarekin geroago egin zitezkeen transakzio-eskubideak, erreproduzio-eskubideak, etab. jasoz. Gipuzkoako Foru Aldundiak, orain, pauso berri bat eman du aukera eskaintzean Nestor Basterretxeari atzeratutako zergak obren bitartez ordain ditzan, gainontzeko zergadun gehienengan haserrea eta harridura sorteraziz.

Pertsona arrunt bat izan balitz, dudarik ez da ohizko bidea jarraitu izango zela, bahiturarena alegia, eta ez Basterretxearekin gauzatutako akordioa “eskultoreari aitortzen zaion prestigioa dela eta” (*El Diario Vasco*, 92-1-24). Prozedura hori jasota agertzen da indarrean dagoen arautegian, hori egia da, eta erabili ere zenbaitetan erabili da (gogora dezagun nola ordaindu zituzten Miró-ren oinordekoek jabego-aldaketen eskubideak), baina artista batek errentaren gaineko zerga ordaintzeko bere obraz baliatzea arras berria gertatzen da, baita gerorako arriskutsua ere, Aldundiaren Arte-Ondarea zergen bitartez eraiki bait liteke gehiago plangintza koherente baten bidez baino. Bestalde, gertakizun honek azpimarratu egiten du artista eta gainerako gizakumeok banatzeko zoritzarreko joera hori, lehenengoari tratu hobea eta balorazio eta onespen aldekoagoak ematen dizkiona eta bigarrenari, interpretatzen hasiz gero, tratu okerragoa, azpibalorazioa eta gutxiespena eskaintzen.

Diru-kontuak direnez, esan dezagun Basterretxeak bere “Euskal Kosmogonia Saila”ri egiten zion balorazioa (17.000.000 pta.) eta Rafael Munoak Gipuzkoako Aldundirako buruturiko tasazioa (6.200.000 pta.) ez direla bat etorri inondik ere; Imanol Muruak “usure ro”tzat jo du, jo ere, Aldundiaren jokamolde hori. □

BIDEZKO ERABAKIAK

Erakunde batzuetan artista batzuk babestuak diren bitartean, beste batzuk ahazmenduan dira utziak; ez dira,

ordea, eskasak izango azken hauei babesa eskainiko dietenak (izan ere, arteak, dirua izateaz gain, prestigioa ere ematen du). Amodio eta desamodioaren arteko betiko istorioa dugu hau, eta bera izan da, hain zuzen, Jorge Oteiza, erabaki garbi eta ziurra tarteko, bere borondatez eta eskubide osoz, obra guztia Nafarroari ematera bultzatu duena.

Erabaki horrek ez gaitu ustekabeen harrapatu, Oteizak Elkarte Autonomoko erakundeekin zeuzkan harreman txar-rak denontzat bait ziren ezagunak. “Nazkaturik nago Euskal Herriaz” esatera iritsi da bai Eusko Jaurlaritzak eta bai Donostiako Udalak —nahiz eta honekin azaleko kontaktuak ez oso serioak izan— bere proiekturik handienak eta, hortaz, bere ilusioak, errotik baztertzen zituztela ikusi behar izan duenean. Gainera, Guggenheim fundazioarekin lortutako akordioa, Oteizak euskal kulturaren aurkako traiziotzat jo duena, jada beterik zegoen edalontziari gainezka eginerazi dion ttantta izan da.

Bere ondarea Nafarroari utziz Oteizak eman duen pausoa askatasun-ekintza zaila da berez. Badira arrazoi objektibo eta afektiboak bere obra Altzuzan gera dadin, baina negoziazioak luzeak eta gorabeheratsuak gertatu dira. Jadantik 1986an, Nafarroako Gobernuak eskultorearengana jo zuen Altzuzan museo bat eraikitzeko proiektu bat esku artean zeukala. Modu berean, eta euskal erakunde ofizialen axolagabekeriaren aurrean, Donostiako Aurrezki Kutxa Munizipalak ahaleginak egiten zituen 1989an Oteizaren obrak Gipuzkoan har zezan egoitza; horretarako, bere lokalak eskaini zituen lehenik, baita posibilitatea gero arte-esperimentaziorako zentru bat edo Euskal Eskulturaren Museoa Miramonen sortzeko. Hala ere, Ikastolen Elkarteko lehendakaria den Antonio Camposek esan duenez —bertako bi partaide Jorge Oteiza Fundazioaren partonatan izango direlarik— “Oteizak bere obrarekiko duen kezka oso txikia da, gauzak lotuta gelditzea nahi du, besteak dira beti kezkatuak agertzen direnak haren jabe egiteko edo bereganatzeko”. (*El Diario Vasco*, 92-III-3)

Bada oriotar jenialaren jokaera kritikatzera ausartu dena ere haren legatuan materiala den zerbait soilik ikusten duelakoan —berriz ere jabetza, balioa, prezioa—, baina bere legatua bere

obra da —edonon gordeta ere, eta egileak Alzuzan ikusi zuen lekurik egokiena— baita bere mezua ere. Zorionak eman behar dizkiogu Oteizari bere erabakiagatik, Alzuzako herriari Felix Marañak doitasun osoz “Nafarroako Guggenheim” izendatu duena bere altzoan hartzeagatik, eta, nola ez, baita Nafarroako agintariei negoziatioetan erabili duten sentsibilitate eta abileziagatik; eta zoriontsu sentitu behar dugu geuk ere Oteizak bere legatuarekiko zeukan helbururik garrantzitsuenetariko bat kontutan hartuz gero: haurraren heziketa estetikoa bideratuko duen egitarau bat garatu ahal izatea —gaur egun administrazio guztiek ahazten duten alderdia, gero eta beharrezkoagoa izan arren. □

ETIKETA-PREZIOAZ

Gaiaz aldatuz, esan dezagun Guggenheim inguruan sortutako auzia zer esan ugari ematen ari dela oraindik, eta ez arte-gaiez soilik, baita, eta batipat, diru kontuaz ere. Operazioaren kostea hain da ikaragarria non proiektuaren dimentsioa berraztertzea ezinbestekoa gertatu bait da. Dena den, beldur gara ez ote den berrazterketa hori eraikinari bakarrik egokituko, kostuak deus ere aldatu gabe. Bilbon Arte Garaikidearen Museo bat sortzea berez gauza ona denik ez du inork zalantzan jartzen, baina museo hori horrek izan behar duela hain zuzen, ez dago hain garbi. Eusko Jaurlaritzak Guggenheim Fundazioarekin izenpetu duen akordioan argi eta garbi dagoena, ordea, zera da, lehenak 2.000 milioi pezeta ordaindu beharko dituela fundazioaren izena —halako garantia froga bailitzan— eta prestigioa erabiltzeagatik.

Nolanahi dela ere, auzi honek badu gauza on bat, hots, maila guztietan polemika sortu duela, eta nork daki, agian Kultur Kezkak, herri honetako sortzaileen eskakizunen plataforma gisa, birpiztu egin dezake benetan kultur bizitza; edota, agian, oso litekeena da (erakundeak eta gizartea mugitzen dituzten mekanismo bitxi horiek direla medio), Donostiako San Telmo Museoa —hizorian sortu zenetik— behin-betirako ez hiltzea. □

ARE NEGOZIO GEHIAGO

Arte eta finantzetako azoka berriro zabaldu da. ARCO'92-k, besteak beste, Euskal Herriko lau galeria jaso ditu aurten-goan bertako 17 artistaren obrak, salneurri onargarrietan bai baina gizakume arruntarentzat (oro har) eskura ez daudenak, eskainiz. Eduardo eta Pedro Chillidaren lanak atzerriko galeriek aurkeztu zituzten. Balantzea oso positiboa gertatu da jendearen erantzunari dagokionez, baina salmentetan, ordea, badirudi arrakasta ez dela hainbesteraino iritsi, horien emaitzak isilpean gordetzen badira ere.

Azken urteotako bolada espekulatiboaren ostean, badirudi sektorea krisialdi batean murgildurik dagoela. Enkanteetan izandako salmentak erdira iritsi omen dira 1991. urtean zehar, baina, hala eta guztiz, merkatal ekitaldiak hortxe darrai eta Bilbon, adibidez, "Antikuarioak 92" azoka burutu da, beste maila batean "Brokante"aren inguruan Irunen ospatu dena ahaztu gabe.

Bilatzen den helburua, azken finean, objektu artistikoa (gehiago edo gutxiago) ustezko eroslearekin harremanetan jartzea da. Alegia, eragingarri izatea ez derrigorrez arte-lana sentitu eta gozatua izan dadin, bere jabetza lortzeko baizik (eta honek, inbertsio ekonomiko ederra egiteko aukera bihurtzeaz gain, halako kultur itxura —egiazkoa ala gezurrezkoa— emango dio erosleari, gizarte-mailan beti errentagarri dena). □

EZ ADIORIK

Bukatzeko, eta merkatu guzti honen erdian, zirkuito komertzialetan sartu nahi izan ez zuen gizon bat oroiterazi nahi dugu, pinturaren menpe zegoena eta erraztasun eta erosotasunari sekula amore eman ez ziona. Rafael Ruiz Balerdiren heriotzak euskal kulturaren mundua astindu du. Berarekin euskal pintorerik nagusienetako bat joan zaigu, pertsona handi bat, langile porrokatua eta maisu aparta. Abstrakzioan aitzindari, oso pintura pertsonala landu zuen, eskuari askatasuna emanaz eta keinuari oso kromatismo joria gainjarriz, bere obra "pintura hutsa" eta lirismoz betea dela esan litekeelarik. Bere

desagerpenak hutsune handi bat uzten du Euskal Herriko pinturagintzan baina, berak zioen legez, “heriotzarik ez dago, egia esan ez da inor hiltzen”, eta bera are gutxiago; bere pintura eta irakaspenak utzi dizkigu. Pentsatzekoa da publikoak eta kritikak onetsi duten artista bat guztiz onetsia izango dela, halaber, instituzio-mailan, zeren eta, Ricardo Ugartek aditzera eman duenez, “kreatzaileak herri honetan asper eginak hilotzatzen ditugu, hil ondoko omenaldia emateko gero”. (D.V., 92-III-2) □

ZIENTZIA

INAKI IRAZABALBEITIA

ZIENTZIA ETA POLITIKA

Azken hilabeteotan Britainia Haundiko prentsa zientifikoan astintzen ari den eztabaida ez da gure artean ohizkoa; are gehiago, gure artean oso desarau gertatuko litzatekeela esango nuke nik. Izan ere, duela hilabete batzuk, *Nature* zientzi aldizkari britainiar ospetsuak Britainia Haundiko zientzia eta teknologiaren egoerari eta aurrera begira jorratu beharrezko urratsei buruz agiri oso interesgarri bat argitaratu zuen. Ez gara gu agiri horretan esaten dena hemen aipatzen hasiko, egoera arrotz eta ezezagun baten aurrean gaudelako besteak beste. Hala ere, agiri horrek piztu duen eztabaidatik zer ikasia badugula uste dut.

Eztabaida *Nature*-k piztu zuen, alabaina, britainiar zientzia eta teknologiaren egoerari buruzko kezka ez da berria. Izan ere, Irlletako zientzia atzera egiten ari den, krisian ote dagoen, etorkizunik baduen, horretan aski dirurik inbertitzen ote den, zer bide ibili behar dituen eta antzeko mintzagaiak ohizko bilakatu dira Britainiar bi zientzi astekari garrantzitsuetan, *Nature* eta *New Scientist*-en, alegia.